

Rekonstrukce a prezentace mohyly odkryté v roce 1936 O. Eichhornem u Stříbra

Milan METLIČKA

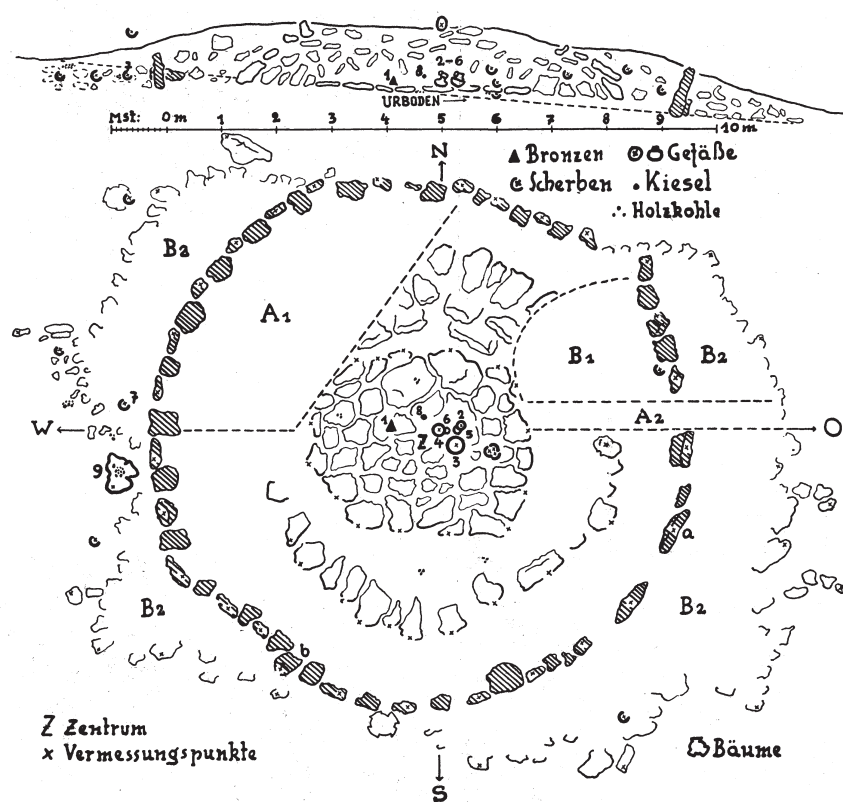
ANOTACE: V rámci projektu „Partnerství pro archeologii“ realizovaného ve spolupráci se Západočeskou univerzitou provedlo Západočeské muzeum v Plzni rekonstrukci kamenné konstrukce mohyly ze střední doby bronzové, která byla odkryta O. Eichhornem v roce 1936 v Petrském lese u Stříbra na mohylovém pohřebišti U Butovské hájovny. Mohyla zůstala zachována ve stavu, v jakém byla ponechána po ukončení výzkumu. Cílem projektu bylo provedení revizního archeologického výzkumu, rekonstrukce původní kamenné konstrukce mohyly a její prezentace veřejnosti. Na místě byla instalována informační tabule, která přibližuje výsledky původního i revizního archeologického výzkumu a seznamuje s nálezy uloženými v Městském muzeu ve Stříbře. Upozorňuje i na další nezkoumané mohyly na zdejším rozlehlém mohylovém pohřebišti.

Ač je archeologie vědou „destruktivní“, kdy při výzkumu lokality či archeologické situace dochází k jejímu nenávratnému zničení, je v některých případech přesto možné odkrytou archeologickou situaci prezentovat veřejnosti. Jednu z možností nabízí částečně nebo zcela odkrytá mohyla s dochovanou vnitřní kamennou konstrukcí. Takto prezentovaných a zpřístupněných situací je však u nás minimum. V západních Čechách zůstala odhalená mohyla s kamenným věncem u Žirovic na Chebsku, kde sice stojí informační tabule upozorňující na prozkoumané pohřebiště, ale vlastní konstrukce z velkých kamenů, ležící jen o několik metrů dále, je zcela zarostlá. Druhým příkladem je v roce 2013 otevřený prosklený pavilon s eneolitickou kamennou mohylou v centru Nymburku. První příklad ukazuje, jaké nesnáze přináší zachovávání odkryté archeologické situace ve volné přírodě, a to záměrně opomímám otázku všudypřítomného vandalizmu.

Jižní a jihozápadní Čechy patří ke klasickým mohylovým oblastem s množstvím rozsáhlých mohylníků, které někdy čítají přes 100 mohyl a které byly navrženy v různých obdobích pravěku a v raném středověku. Během více než 200 let trvajícího badatelského zájmu bylo v obou oblastech prokopáno přes 1 000 mohyl. Podle dnešních odhadů je jich dosud po lesích v obou krajích zachováno více než 10 000. Je překvapivé, že z tohoto množství není žádná z mohyl prezentována veřejnosti.

Mohyla u Stříbra

Ve 30. letech minulého století působil ve Stříbře jako středoškolský profesor a ředitel tehdejšího Muzea města Stříbra Otto Eichhorn, který v regionu prováděl i četné archeologické

4. Miez, Hügel I; Grundriß und Querschnitt.

výzkumy a dokumentaci náhodně objevených archeologických nálezů. Na několika jím objevených mohylových pohřebištích provedl i archeologický výzkum. V roce 1936 odkryl v Petrském lese východně od Stříbra, u Butovské hájovny jednu z větších mohyl na severním okraji rozptýleného mohylového pohřebiště, které podle nového zaměření tvořilo 34 mohyl různé velikosti. Svůj výzkum podrobně popsal ve dvou článcích včetně kresebné a fotografic-

Obr. 1. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Kresebná dokumentace z výzkumu mohyly v roce 1936 s půdorysem a řezem. (Převzato z: EICHORN, O., cit. v pozn. 1)

2

ké dokumentace odkryté nálezoové situace.¹ Před výzkumem měla mohyla průměr 13 m a ve středu byla vysoká 1,5 m. Obvod mohyly byl vymezen kruhovým věncem z velkých plochých kamenů postavených na výšku a ve středu se zvedal mohutný kamenný zával z velkých kamenů po obvodu, který kryl samotný pohřeb. Ten byl podle O. Eichhorna kostrový, uložený na podlážce z velkých plochých kamenů ve středu na dně středové kamenné konstrukce a jako milodary byla mrtvé (podle typu darů šlo nejspíše o ženu) přidána bronzová břitva a pět keramických nádob. Všechny nalezené artefakty se staly součástí archeologické sbírky jím vedeného muzea a dnes jsou vystavené v pravěké expozici. Protože jeho výzkum odhalil velice dobře zachovanou a poměrně monumentální vnitřní kamennou konstrukci, ponechal Eichhorn po ukončení výzkumu mohyly odkrytou. Jak sám napsal, aby si ji mohli při nedělních vycházkách prohlédnout obyvatelé 6 kilometrů vzdáleného Stříbra. Nemáme ale bohužel zpráv, jak velkou atrakcí se pravěká mohyla stala ani jaký měla u návštěvníků ohlas. Odsun německého obyvatelstva po konci 2. světové války pak zpřetrhal kulturní tradice a vazby k místu a jeho historii. Odkrytá kamenná konstrukce mohyly postupně zapadala listím a porostla smrkem a borovicemi.

Novodobá rekonstrukce mohyly

Na počátku 90. let jsem při mapování archeologických památek v okolí Stříbra narazil právě na článek O. Eichhorna s uvedením polohy mohyly a podrobným popisem. Najít mohyly na uvedeném místě pak bylo snadné. Přes pokrytí listím mě uchvátilo dochování především kamenného věnce z postavených velkých plochých kamenů, vystupujících až 50 cm nad terén. Poprvé mě to přivedlo na myšlenku opětovného odkrytí konstrukce a zpřístupnění této archeologické památky veřejnosti, ale chyběly finanční prostředky.

Až skoro po dvaceti letech se naskytla příležitost tento nápad realizovat. Rekonstrukce a zpřístupnění mohyly se v roce 2010 staly součástí projektu „Partnerství ve výzkumu a prezentaci archeologického kulturního dědictví“ podaného v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost společně s Katedrou archeologie Západočeské univerzity v Plzni a s dalšími organizacemi.

Jedním z cílů projektu bylo nové odkrytí konstrukce mohyly, provedení revizního archeologického výzkumu dochovaných částí, rekonstruování kamenné konstrukce do původního vzhledu podle dobových fotografií a úprava nejbližšího okolí mohyly. Možnosti prezentace této nemovité památky také napomáhá sama poloha, protože mohyla leží 20 m od silnice ze Stříbra do Malovic, po níž také vede cyklistická stezka. V sousedství mohyly se nachází druhá výrazná a dosud nezkoumaná mohyla, která návštěvníkům přiblíží původní vzhled před výzkumem. V rámci projektu bylo provedeno také nové zaměření mohylového pohřebiště, které doplnilo to původní, provedené Archeologickým ústavem v Praze v roce 1972.² Počet identifikovaných mohyl vzrostl z původních 24 na 34.

Záměr rekonstrukce a prezentace mohyly se zdál být sice v terénu náročný, ale časově náročnější se ukázala anabáze s rozličnými povoleními a souhlasy. Musím uznat, že všechny dotčené instituce a úřady měly pro zamýšlený projekt pochopení a snažily se nám ve všem vyhovět a pomoci.

Jednání o podmínkách realizace revizního výzkumu a rekonstrukce památky začala s vlastníkem památky, kterým je Město Stříbro. Bylo zapotřebí získat závazné stanovisko, což vyžadovalo vypracovat za vlastníka pro jeho úřad žádost. Jelikož je mohylové pohřebiště nemovitou kulturní památkou (reg. č. 28058/4-4064), bylo třeba získat ještě souhlasné vyjádření Národního památkového úřadu, územního odborného pracoviště v Plzni. Protože mohyla leží

Obr. 2. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Mohyla s odkrytým věncem a středovou konstrukcí během výzkumu v roce 1936. (Převzato z: EICHHORN, O., cit. v pozn. 1)

v lese a byla porostlá jedenácti vzrostlými stromy, které bylo nutné vykácet, vstoupili jsme zároveň do jednání s Lesy města Stříbra, s. r. o., které les s mohylníkem spravují. Problémem nebylo porážení stromů, i když byl vznesen požadavek pokácení stromů v období vegetačního klidu. Jako složitější se ukázal náš záměr po výzkumu a zrekonstruování plochu nezalesnit a nechat zde mýtinu o velikosti 12 × 15 m. Lesní správa přišla s řešením vytvořit samostatný díl lesní parcely č. 2172, nechat ji geodeticky zaměřit a zanést do katastru nemovitostí, kde bude tento díl sice uveden v kategorii les, ale využití bude uvedeno jiné. Bylo provedeno vytýčení nové parcely, její zapsání na katastrálním úřadě a byli jsme za první překážkou.

Protože část mohyly zůstala po výzkumu v roce 1936 neodkrytá (aby byla vidět výška původního násypu), bylo při místním šetření se zástupcem Archeologického ústavu v Praze zjištěno, že by při revizním výzkumu mohlo dojít k zásahům do původních archeologických situací. Zároveň také nebylo možné pohlížet na akci jako na záchrannou, protože momentálně stav památky nikdo neohrožoval. Znamenalo to požádat Archeologický ústav v Praze na základě vypracovaného projektu o revizním výzkumu a rekonstrukci mohyly o povolení tzv. „badatelského výzkumu“. Podaná žádost podléhala schválení výborem a zanesení do databáze schválených badatelských výzkumů.

Revizní výzkum byl po všech administrativních úkonech zahájen v polovině srpna 2013, kdy již byly stromy pokácené a odtažené. Ukázalo se, že práce nepůjde tak rychle, jak jsme plánovali. Hned na počátku nás překvapila mocnost lesního humusu a hrabanky, která se zde nashromáždila za skoro 80 let. V hlouběji vybraných místech při výzkumu O. Eichhorna dosahovala její síla až 30 cm. Obvodový věnec z šikmo postavených plochých kamenů byl vysoký až 60 cm a kameny středového závalu

■ Poznámky

1 EICHHORN, Otto. *Ausgrabungen des Museums der Stadt Mies von 1933 bis 1936*. Mies : Museum der Stadt Mies, 1937. Bez ISBN; EICHHORN, Otto. Ein mittelbronzezeitlicher Hügelgrab bei Mies im Egerlande. *Wiener Prähistorischen Zeitschrift*. 1937, roč. 24, č. 1, s. 29–41. Bez ISSN.

2 ŠALDOVÁ, Věra. Mohylová pohřebiště na Stříbrsku. In *Výzkumy v Čechách*. Praha : Archeologický ústav ČSAV, (1971) 1975, s. 202–214, tab. 53–61. Bez ISBN.

Obr. 3. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Stav mohyly před zahájením revizního výzkumu v roce 2013. (Foto: Milan Metlička, 2013)

Obr. 4. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Mohyla v průběhu revizního výzkumu do stavu po ukončení výzkumu v roce 1936. (Foto: Milan Metlička, 2014)

byly dochovány místy ve třech vrstvách. Jako fyzicky nejnáročnější se ukázalo ruční odstraňování pařezů jedenácti vzrostlých smrků a borovic, jejichž kořeny byly zaklíněny mezi kameny a ve středu závalu prorůstaly vrstvami kamenů a kamennou podlázkou. Odebrání lesního humusu také ukázalo, že kresebná dokumentace O. Eichhorna, i když z části schematická, poměrně dobře odráží skutečnost.³ Přesněji je zakreslen řez mohyly a kamenný věnec, naopak kameny středového závalu jsou zachyceny jen schematicky.

Po odkrytí do stavu po výzkumu v roce 1936 a po konfrontaci s fotografickou dokumentací byla odhalena jak pozdější vyvrácení kamenů obvodového věnce, tak zásahy do středové konstrukce původně překrývající pohřeb. Některá vznikla již v závěru vlastního výzkumu v roce 1936, jiná souvisí s těžbou dřeva či byla způsobena přirozeným růstem stromů. Aby bylo možné přesvědčivě rekonstruovat původní vzhled a způsob stavby středového závalu, byl při odkryvu neporušených partií mohyly v její severovýchodní části sledován způsob postupného ukládání kamenů. Způsob stavby názorně ukázaly řezy a přilehlé partie k zachované části původní mohyly na severozápadě.

Na dně uprostřed středové kamenné konstrukce zůstala přesně podle popisu dochována kruhová plocha o průměru cca 2,5 m vydlážděná plochými kameny, na kterou bylo položeno tělo a milodary. Pět keramických nádob a bronzová břitva s prolamovanou rukojetí datují mohylu do střední doby bronzové (17. – 14. stol. př. n. l.). Na kresleném řezu O. Eichhorna je vidět méně kamenů v prostoru nad pohřbem, kde jsou na povrchu nakresleny ploché kameny uložené vodorovně. Obvod středové konstrukce kolem komory lemovaly v několika kruzích na výšku postavené kameny, mírně skloněné do středu, které v horních patrech jakoby kopulovitě uzavíraly komoru. Srovnání fotografie z výzkumu 1936 a stavu po opětovném odkrytí ukázalo, že ze středové konstrukce zůstalo in situ zachováno jen několik obvodových kamenů, ostatní byly vyvráceny nebo odebrány při rozebírání středového závalu. Došli jsme tak k závěru, že pokud jsou kameny již většinou druhotně přemístěné, bude možné s nimi při následné rekonstrukci manipulovat podle potřeby, ale tak, aby byl původ-

3

4

ní vzhled konstrukce co nejpřesvědčivější. Daleko pečlivěji je na uveřejněném plánu zdokumentován obvodový věnec z plochých, na výšku postavených kamenů, které jak podle kresby, tak podle jejich současného stavu byly mírně vykloněny směrem ven, což může být také způsobeno tlakem tělesa mohyly na původně kolmý obvodový věnec.

Kromě kriticky zhodnocené kresebné dokumentace bylo při rekonstrukci využito dobových fotografií autora výzkumu⁴ a pozorování při revizním odkryvu. Výzkum především odhalil, že plocha pro mohylu byla před její stavbou upravena. Zčásti vyrovnával sklon svahu již obvodový věnec, do roviny pak byla upravena plocha z plochých kamenů pro vlastní pohřeb.

Na jaře 2014 byly zahájeny práce na rekonstrukci kamenné konstrukce mohyly. Již od počátku bylo zřejmé, že chybí značný objem kamenů a hlíny na terénní úpravy. Přivezeno bylo

plně naložené nákladní auto hlíny, kameny byly postupně sbírány z okolního lesa. V první etapě byl rekonstruován obvodový věnec a prostor vně věnce. Vyvrácené kameny byly znovu postaveny a chybějící doplněny. Přitom byl zjištěn způsob a hloubka jejich uložení. Kameny byly zapuštěny zpravidla 20 cm do podloží do vyhloubeného žlábků. Z vnější strany pak byla dosypána hlína a obvod zpevněn dlážděním z menších kamenů.

Rekonstrukce středové konstrukce, která původně kryla pohřeb, začala od středu očištěním

■ Poznámky

³ EICHHORN, O., Ausgrabungen..., cit. v pozn. 1. Abb. 3. EICHHORN, O., Ein mittelbronzezeitlicher..., cit. v pozn. 1. Abb. 4.

⁴ EICHHORN, O., Ausgrabungen..., cit. v pozn. 1. Abb. 3, 5, 6.

5

7

dobře zachované podlahy z plochých kamenů. Podle rozsahu jejího dochování byla velkými kameny vymezena plocha komory a následně byl postaven vnější obvod z rozměrných kamenných bloků. Prostor mezi nimi byl vyplněn drobnými kameny a hlínou. Povrch konstrukce byl stavěn podobným způsobem, jakým byla budována původní konstrukce. Kameny byly kladeny od středu šikmo vzhůru skloněné do středu, čímž každá další řada zpevňovala předchozí. Pro názornost nebyl na rozdíl od původní stavby překryt její střed, kde byl ponechán volný prostor s vydlážděnou podlahou. Prostor mezi věncem a středovou konstrukcí byl vyrovnán a kameny středové konstrukce prosypány hlínou. Na závěr byl dosypán severozápadní in situ dochovaný blok tělesa mohyly, kde O. Eichhorn odkryl jen povrch na horní úroveň kamenů věnce mohyly. Nakonec byl upraven přístup od blízké silnice a přes příkop

byl postaven dřevěný můstek. Na závěr chybělo již jen osazení informační tabule, které si vyžádalo další svolení vlastníka pozemku.

Pokus o rekonstruování původního vzhledu kamenné konstrukce mohyly a osazení turistické tabule s informacemi o výzkumu O. Eichhorna v roce 1936, současný revizní výzkum a interpretace celé stavby ještě neznamena konec práce. Otázkou zůstává, jak o tuto odkrytou archeologickou památku pečovat v budoucnosti. Lesní prostředí přináší každým rokem množství organického materiálu, pro který bude profilově víceúrovňový terén příhodným místem k ukládání. Přes naši snahu se nám dosud nepodařilo předat oficiálně tuto archeologickou památku vlastníkovi, který by o ni měl pečovat.

V létě letošního roku byl zkontrolován stav konstrukce. Ukázalo se, že se nezměnil, nedošlo k žádnému porušení a dokonce se celá

6

Obr. 5. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Pohled na zrekonstruovanou mohyly od východu. (Foto: Milan Metlička, 2014)

Obr. 6. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Pohled na mohyly s informační tabulí v polovině roku 2014. (Foto: Milan Metlička, 2014)

Obr. 7. Stříbro (okres Tachov), mohylové pohřebiště U Butovské hájovny. Celkový pohled na zrekonstruovanou mohyly z nadhledu. (Foto: Milan Metlička, 2014)

konstrukce zpevnila utažením hlinitého zásypu mezi kameny.

V Čechách jde zatím o ojedinělou archeologickou památku – rekonstruovanou mohyly ze střední doby bronzové s impozantní středovou kamennou konstrukcí, věncem z plochých kolmo postavených kamenů a dochovaným výsekem původního tělesa mohyly. Při její rekonstrukci bylo v co největší míře využito původní nálezové situace, jak nám byla dochována po výzkumu z roku 1936. Nyní je již na Městu Stříbru, jak bude dále o památku pečovat a jak ji bude dále prezentovat veřejnosti. Doufejme, že se nebude opakovat situace, která začala před téměř osmdesáti lety výzkumem mohyly O. Eichhornem. Nereálná se dnes zdají přání, aby v budoucnu bylo více prostoru a financí pro prezentaci našeho archeologického kulturního dědictví a archeologických sbírek.